

Срещу какво беше протестът?

Анализ на медийни публикации в периода юни-септември 2013 г.

Милена Николова, магистърски курс „Политическа социология“, фак. номер 64017

Ключови думи: задкулисие, олигархия, морален протест, прозрачност, граждански институции, катарзис.

Настоящата работа се базира изцяло на медийни публикации, обединени в сборника „#Протестът. Анализи и позиции в българската преса. Лято 2013.“ Опирайки се изцяло на написаното в медиите, авторът се опитва като страничен и безпристрастен наблюдател (доколкото е възможно) да анализира причините за протеста, развитието му до септември 2013 г. (три месеца от началото), настроенията срещу себе си, които събуди и начините за делегитимацията му. Анализът не е изчерпателен – нито във времето, нито откъм разгледани медийни публикации, но прави опит да улови основни настроения и нагласи на протестиращите, на медиите, на тези, които не одобряват протеста и донякъде на политиците.

1. Началото

Протестите започнаха спонтанно на 13 юни 2013 г. по повод назначаването на Делян Пеевски за шеф на Държавна агенция за национална сигурност (ДАНС). В един от първите анализи в пресата за това какво символно значение носи това назначение четем следното: „Изборът на Делян Пеевски е корпоративно овладяване на най-важните служби на държавата...Превръщане на правителството на Орешарски в параван на корпоративни интереси.“ Това е отправната точка, която взриви за броени часове големи групи от граждани и те успяха да се самоорганизират и да протестират в продължение на месеци.

Твърде любопитно е да се чете едно от малкото интервюта и публикации изобщо, които показват позицията на управляващата по това време тройна коалиция - БСП и ДПС, подкрепяни за получаване на парламентарно мнозинство от гласовете на „Атака“. Това е интервю за в-к „Преса“ на Валерия Велева с архибобраза на злото за протестиращите – Делян Пеевски. Разговаряйки с Велева, Пеевски обяснява, че „е взел решението да оглави службата (б.а. ДАНС), защото смята, че има дълг към държавата...“, „има изключително много нарушения във всички ведомства на предишното правителство и който е сбъркал, ще понесе цялата строгост на закона“, че „властта ще бъде използвана в полза на българския народ“ и „над никого няма да има чадър“. Както ще видим по-нататък, това е почти дословно същата реторика, която чуваме от протестиращите по отношение на причината да са по улиците и площадите. Огромната ирония или може би откровено безочие е, че тези думи излизат от устата на Пеевски.

Евгений Дайнов пише в коментара си за „Дневник“ от 20 юни, броени дни след началото на протеста: „И внезапно, по думите на Илф и Петров, цялото това великолепиe на витрината се разби в надписа „Гаци няма!“. Гледаните от публиката с добродушен неутралитет партийни лидери, носители на мандата, извадиха твар от подземиеето, за да ѝ дадат легитимна държавна власт, та тя да се разправи с други подобни твари – от наше име. ... Накрая, след като се изясни, че новият закон за ДАНС е писан специално за Пеевски – къде е разликата с опита на ГЕРБ от миналата година да наложи закон, писан специално за „Витоша ски“ и Цеко Минев?“

2. Причини за протеста

Тези първи публикации правят опит да дефинират срещу какво е протестът, но въпреки това остава не много ясно срещу какво се протестира – заявките са, че протестът е срещу липса на морал, срещу задкулисие, срещу вътрешнополитически борби и интриги и залагането в тази игра на твърде важни и ключови за държавата позиции и служби. Остава действително неясно обаче как се дефинира „липса на морал“, какво разбираме под „задкулисие“, то непременно лошо ли е, какво искаме да се случи и **както е възможно да се случи**, ако протестът се увенчае с успех. Тази неяснота личи и в текста на Калин Янакиев:

„За какво протестират? Все повече става неясно: срещу „задкулисниe политически договорки“, срещу „олигархията“ (една чудесна, анонимна партийно абсолютно нецветена дума), срещу „липсата на морал в политиката“. – К. Янакиев, „Отвратителните“, портал „Култура“, 23 юни 2013

„Струва ми се, че разбирането трябва да започне от проблематизирането на категориите, обединяващи протестиращи и контрапротестиращи. А именно съгласието им в две основни направления. Проблемът „задкулисие на прехода“ и съответната „спешна нужда“ от добри управленски практики за отстраняването му. ... Така нареченото задкулисие е неразделна част от политическия процес. Обещанието за тотална прозрачност, както казва Иван Кръстев, генерира допълнително съмнение.“ – Георги Медаров, „Гражданите срещу задкулисието“, в. Култура, 19 юли 2013

3. Опити за алтернатива

Тези последващи публикации дават допълнителна храна за размисъл за естеството на протеста. Все по-често се вербализира проблемът със „задкулисието“ – на прехода, на властта, на правителството, на управленската политика, макар отново без дефиниция, но виждаме и дефицит на алтернативи. Именно в опит да се запълни един такъв дефицит група граждани изготвиха **Харта 2013**, в която описват накратко къде е проблемът и как е необходимо да се действа, за да му се противопоставим. Този документ обаче не получи необходимата популярност и гласност и беше припознат като алтернативна платформа за граждански и политически действия. В анализа на Александър Симов за rogled.info от 23 юни 2013 г. четем: „ На първо място, никъде не срещнах дори едно изречение за това, че основното бедствие от разпада на държавността и липсата на демокрация е не толкова загубата на свобода, колкото чудовищната бедност у нас. Това е идеологически въпрос. ... Друго притеснително е абсолютната липса на дефиниция за това какво е „олигархия“. ... И заради това ми е странно, че в един документ, който е така центриран срещу

олигархичния модел, абсолютно отсъства описание на това какво животно е „олигархията“. ... Както е път без изход част от лицата на „моралната“ революция да твърдят, че вдигането на майчинските било прах в очите. Кажете го на хората, които живеят с по 300 лв. на месец.“

Умишлено избрах да завърша този цитат именно с това изречение, за да можем да отворим темата за материалните основания на протестиращите. Много любопитно е, че някои автори съвършено целенасочено поставят разделителна линия между протеста за битови нужди и липса на средства за покриване на ежедневни житейски разходи (определяйки като такъв протеста през февруари 2013 г.) и протеста за морални ценности, срещу уродливостта на политиката и преплитането ѝ с олигархията, като какъвто често се определя протестът от юни 2013 г.

4. Протест и контрапротест

В интервю за портал „Култура“ режисьорът Явор Гърдев казва: „Много е добре, че битовите основания за този протест ги няма и трябва да се питаме за реалните му основания. Реалните основания според мен са свързани със здравия разум и скъсването с една практика, с която като че ли се свиква с годините: практиката да живееш срещу интуицията си за справедливост. ... Щастлив съм, че политическият бунт изведнъж беше видян като естетически, че животът в България изведнъж придоби естетическа значимост. Отдавна следя тенденцията хора да се събират на публични места и да изведнъж да усещат, че има и други симпатични хора. ... Да, протестиращият човек стана красив и се надявам това да не е свръхинтерпретация.“

Макар и в друга посока, но по сходен начин говори за протестиращите и Стоян Радев в интервю за „Дневник“ от 25 юни 2013 г.: „Важно е да се разбере, че моята аргументация за промяна на средствата не подстрекава към насилие, а към адекватност. Ако протестиращите твърдят, че държавата не функционира правилно, трябва да заявят тази истина по категоричен начин. В момента налице е в известен смисъл обратното. Защото, щом се събират след работно време, демонстрантите очевидно са доволни от добрата си работа, която пък им позволява да издигнат други искания, а не просто битово-икономическите. Излиза, че май всичко с тях е окей, с изключение на деликатесния морално-естетически потрес от грозната физиономия на несправедливостта там някъде.“

Проф. Кьосев твърди в интервю за mediapool.bg: „...И в този смисъл протестът не може да бъде социално определен. Той не е на една група, една прослойка, на някаква класа – на средната класа, на красивите и богатите или на младите и образованите. Той е на всички, които се чувстват морално отвратени от това, което се случва. ... За позитивната цел тепърва ще се спори и тепърва ще се намесват експертни мнения. В момента негативната цел е по-важна и тя е: „Така повече не може!“. Трябва просто да се сложи край на този задкулисен начин на управление на страната, където нищо не е ясно.“

В продължение на темата, в текст на Георги Медаров и Леа Вайсова от „Дневник“ на 19 юни 2013 г. се казва: „За съжаление, протестиращите от февруари – същото това „ние“ – загубиха/загубихме тогава публичната битка. А всъщност битката и на двете е именно за функционираща демокрация в България и в Европейския съюз. ... Всъщност, глупостта бива легитимирана не от гражданите и

тяхната изначална природа, а от т.нар. публични фигури – политически представители, медии, експерти. Гражданин не се раждаш, гражданин ставаш. И в този смисъл, победа би било, ако в настоящия протест се включат и турци и роми, на чийто гръб ДПС и „Атака“ реализират политическа и бизнес кариера.“

Видно е, че тук имаме две ясно открояващи се линии на протеста – естетическа и социална. Някои намират естетическата линия за изкуствено създадена, за други тя носи радост и друг смисъл, дава различна, по-силна и дълбока легитимация на протеста. Макар да не предизвиква откровено към други, по-категорични методи на протест, Стоян Радев казва, че има нужда от по-ясна дефиниция на това срещу какво се протестира.

Що се отнася до социалната принадлежност на протестиращите – проф. Кьосев твърди, че протестът е надсоциален и в този смисъл морален. Леа Вайсова казва, че протестът е отворен и за други групи от населението, които може би не се възприемат *par excellence* като умни и красиви. В този смисъл, любопитно е да се види кои са лицата на контрапротеста и как всъщност привържениците на ДПС, ромите и други бяха докарани от страната с нарочно организирани автобуси, за да се види, че София протестира срещу правителството, но то, правителството, си има и поддръжници и те не са малко. Картината наистина е гротескна (вж. текста на Калин Янакиев от портал „Култура“ на 19 август), да оставим настрана, че е изключително опасен и популистки ход да се разделят по този начин жителите на една и съща държава. „С две думи, пише Калин Янакиев, разбрах, че г-н Петното е само престъпник. Само – защото такъв, оказва се, е и Шамара, който освен че е автор на шедьоври като горесцитираните, също е лежал в затвора. Авторът продължава да се възмущава как сме станали свидетели на скандал, по-голям дори от назначението на Пеевски, с приемането на Петното и Шамара в Министерски съвет и изслушването на съветите на едни рецидивисти за това какво може да се направи, за да се проследи финансирането на „соросоидните“ протестиращи и те да бъдат арестувани.

Изключително много теми за размисъл ни дава и текстът на Деян Кюранов от 8 август 2013 г. в „Дневник“, където той анализира защо хората в малките населени места не протестират и защо. За целите на анализа, следва да цитираме целия текст, но тъй като това не е приложимо, ще се спрем на отделни извадки: Кюранов прави преглед на отношението към предишни протести в Пещера, на склонността на анкетирания да се включат в протеста или в контрапротеста и анализ на последващите им действия (на невключване, въпреки заявено желание за включване). Може би противно на това, което бихме очаквали от малкия град – силни връзки между хората, чувство за висок морал и др., но хората в Пещера не протестират, защото в момента няма никой, който да може да „оправи положението“ и да „взема решения“, както и възможността всеки човек, който протестира, да бъде проследен и ударен по слабото му място – да изгуби работата си, да бъде подложен на ревизии и данъчни проверки и др. „Накрая – малко пещерски реализъм за отрезвяване. Едно изказване на респондент: „Нямаше да сме на това дерадже, ако досега имаше протести.“ И едно идеално точно процентно съотношение – от общо 697 значещи изказвания, регистрирани в изследването, думата „достойнство“ се среща по веднъж в 2 – или в 0.3% от отговорите.“

5. Стилистиката на протеста

Няма и седмица след началото на протеста, текстът на Георги Гочев за „Дневник“ от 21 юни 2013 г. „Оставката от вас, катарзисът от нас“ го описва в почти сюрреалистични краски. В текст за портал „Култура“ от 15 август 2013 г. Тони Николов спори с обвинители, които твърдят, че някои от действията на протестиращите са чиста театрализация и казва, че понякога именно те, театрализациите, структурират хода на историята.

Не на това мнение е Емил Спахийски, който пише за в. Труд от 9 юли 2013 г.: „Протестът просто изпуска инициативата. Позволи на управляващите да се окопитят и да си играят играта. Единствената истински сериозна заплаха за вътрешния им мир е садомазохистичният им брак с проблемната им булка – „Атака“. Това е проблемът – не улицата.

Докато протестът културно и красиво пие кафе, парламентът няма проблем. Правителството трупа все повече и повече точки пред масите и мнозина са склонни да приемат съществуването му. Майките ще си получат парите, възрастните – добавки към пенсиите. ... Без решителни действия този протест ще остане просто симпатичен спомен.“ Спахийски продължава да зове към решителни действия и в Труд от 25 юли и да громи протеста като неефективен, изтъквайки какви грешки са допуснати до момента.

Струва ми се уместно и алегорично да завърша с текста на Васил Гарнизов за в. Труд от 2 август 2013 г. „Невъзможният дебат между улица и власт“. Там Гарнизов анализира желанието на някои от активните протестиращи да се срещнат с представители на властта и да дискутират „за“ и „против“ оставането на правителството на власт. Твърди, че не само властимащите не приеха предизвикателството, но и за самите протестиращи идеята за дебат с властта не е приемлива. „Самата идея за разговор с властта се стори кошунствена на твърдия гръбнак на улицата и безсмислена на по-меките протестиращи. За едните дебатът с властта е равнозначен на предателство, за другите – опит за лидерство в протест.“

Когато между самите протестиращи няма единство за това срещу какво се протестира и ясни алтернативи какво следва оттук нататък, съвсем нормално и очаквано беше да станем свидетели на тази развръзка на протеста, която се случи.

Текстът е написан в рамките на проект „Гражданска практика за студенти и учители: Протестите след 2011 г.“, финансиран по програмата за подкрепа на НПО в България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство 2009-2014 г. (www.ngogrants.bg).

Този текст е създаден с финансовата подкрепа на Програмата за подкрепа на неправителствени организации в България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство. Цялата отговорност за съдържанието на документа се носи от Фондация за хуманитарни и социални изследвания - София и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този документ отразява официалното становище на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство и Оператора на Програмата за подкрепа на неправителствени организации в България.